ОСОБЛИВОСТІ УСВІДОМЛЕННЯ ЗМІСТУ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СУЧАСНИМИ СТАРШОКЛАСНИКАМИ

FEATURES OF AWARENESS OF GENDER IDENTITY CONTENT BY MODERN HIGH SCHOOL STUDENTS

У статті розглянуто проблему становлення гендерної ідентичності у старшокласників. Вивчення змісту статеворольового Я-образу старшокласників здійснювалося в межах соціально-конструктивістської парадигми, основна ідея якої полягає у ймовірності реконструкції сталої статевої ідентичності, теорії когнітивного розвитку, відповідно до якої уявлення індивіда про статеві ролі не пасивно відбивають зміст соціальних норм поведінки, а виникають у результаті активного структурування ним власного досвіду. На становлення й кризу ідентичності впливають зміни соціальних умов, економічні процеси й стосунки. У дослідженні проаналізовано зміст гендерної ідентичності сучасних підлітків, пов'язаний із об'єктивними умовами їхнього дорослішання. Сучасні суспільні зміни, відновлення економічної самостійності та незалежності України сприяють змінам у громадській свідомості через прийняття українцями власної гідності, значущості та унікальності. Ми припустили, що зміст статеворольового Я-образу старших підлітків тісно пов'язаний із досвідом взаємодії із соціумом. Домінування маскулінних рис у Я-образі виступає найбільш поширеним варіантом гендерної ідентичності старшокласників. Дослідження проводилося на базі ЗЗСО № 7 Дружківської міської ради Донецької області. У дослідженні взяли участь учні 10–11 класів у складі 44 дівчат і 19 хлопців.

Зміст гендерної ідентичності старшокласників вивчався за допомогою психогеоетричного тесту С. Деллінгера та методики «Соціальна стать» С. Бема в адаптації О.Г. Лопухової. Результати тесту С. Деллінгера стали підставою для поділу досліджуваних на групи за фігурою, з якою вони найбільше пов'язували свій образ «Я». У подальшому особливості гендерної ідентичності дівчат і хлопців ми вивчали шляхом порівняльного аналізу показників вираження психосоціальних характеристик у кожній групі.

Нами були виявлені гендерні переваги під час установлення асоціацій між Я-образом старшокласників у контексті психосоціальних характеристик та вибраною геометричною фігурою. Фігуру «коло» найчастіше вибирали дівчата, які у своєму Я-образі відносно високими показниками оцінювали психосоціальні характеристики феміної моделі поведінки. Фігуру «zigzag» найчастіше вибирали хлопці, визначаючи у себе характеристики, що більшою мірою відповідали маскулінній моделі поведінки. Фігуру «трикутник» рівною мірою вибирали старшокласники обох статей, відзначаючи у себе наявність як фемінних, так і маскулінних патернів. Найменшу популярність серед досліджуваних мали такі фігури, як квадрат і прямокутник, що обумовило певну обмеженість в аналізі змісту гендерної ідентичності цих типів особистості.

Результати дослідження довели, що стать – це властивість особистості, яка

створена культурою та суспільством. Нині більш адаптованою моделлю поведінки є маскулінна, тому домінування маскулінних рис у Я-образі старшокласників виступає найбільш поширеним варіантом гендерної ідентичності.

Ключові слова: гендерна ідентичність, гендерні характеристики, соціальна стать, статеворольове самовизначення, старший шкільний вік.

The article considers the problem of gender identity formation in high school students. The study of the content of gender-role I-image of high school students was carried out within the socio-constructivist paradigm, the main idea of which is the probability of reconstruction of permanent gender identity, and the theory of cognitive development, according to which the individual's ideas about gender role reflects the content of social rules of conduct not passively but appears as result of active structuring of their own experience. The formation and crisis of identity are influenced by changes in social conditions, economic processes and relations. The content of modern adolescents' gender identity associated with the objective conditions of their adulthood has been analyzed in this study. Modern social changes, the restoration of economic independence and sovereignty of Ukraine contribute to changes in the public consciousness through the acceptance of Ukrainians' own dignity, significance and uniqueness.

We have assumed that the content of the gender-role "I-image" of older adolescents is closely related to the experience of interaction with society. The dominance of masculine traits in I-image is the most common variant of the gender identity of high school students.

The study was conducted on the basis of secondary school № 7 (Druzhkivka Town Council of Donetsk region). The students of the 10th–11th forms (44 girls and 19 boys) took part in the study.

The content of gender identity of high school students was studied by using the psychogeometric test of S. Dellinger and the method of "Social Gender" by S. Bem in the adaptation of O.G. Lopuhova. The results of S. Dellinger's test became the basis for dividing the examined students into groups according to the figure with which they mostly associated their I-image. Late on, we studied the features of gender identity of girls and boys by comparative analysis of indicators of psychosocial characteristics in each group. We identified gender preferences during establishing associations between the I-image of high school students in the context of psychosocial characteristics and the chosen geometric figure. The figure "circle" was most often chosen by girls who in their "I-image" assessed by relatively high indicators the psychosocial characteristics of the feminine model of behavior. The "zigzag" figure was most often chosen by boys, defining their characteristics that to greater extent correspond to masculine pattern of behavior. The figure of the "triangle" was equally chosen by high school

УДК 159.923.2-053.6:305

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.22.14>

Логвінова Д.В.

к.психол.н.,
доцент кафедри психології
Донбаський державний педагогічний
університет

Логвінов О.В.

студент II курсу
Харківський національний університет
радіоелектроніки

students of both sexes, noting the presence of both feminine and masculine patterns. The least popular among the examined students were such figures as square and rectangle, which led to some limitations in the analysis of the content of gender identity of these types of personality. The results of the study proved that gender is a property of the individual, which is created by cul-

ture and society. Up to the present, the masculine model of behavior is more adapted, that's why the dominance of masculine traits in the I-image of high school students is the most common variant of gender identity.

Key words: gender identity, gender characteristics, social sex, gender role self-determination, senior school age.

Постановка проблеми. Особливості формування особистості сучасні науковці все частіше пов'язують із гендерними питаннями, а саме з відмінностями у соціалізації дівчат і хлопців та формуванням їхньої гендерної ідентичності, з потенційними можливостями жінок і чоловіків у родині та суспільстві. Особистість як соціальне утворення розглядають із позицій представника певної статі, що володіє якостями й характеристиками, які визначають зміст поведінки індивіда як жінки чи чоловіка, хлопчика чи дівчинки.

Протягом історії розвитку думки про сутність людської природи пояснення формування ідентичності здійснювалося й здійснюється в межах двох парадигм, а саме біолого-еволюційної та соціально-конструктивістської. Згідно з першою, чоловіки й жінки розрізняються за психофізіологічними ознаками від природи; їхня ідентичність є відносно стабільною. У межах соціально-конструктивістської парадигми стверджується ідея реконструкції (зміни) єдиної, сталої статевої ідентичності. Не існує єдиної чоловічої або жіночої ідентичності: у різні історичні періоди, у різних соціальних і культурних контекстах ми маємо справу з різними гендерними ідентичностями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема вивчення формування статево-рольового Я-образу, або гендерної ідентичності, є актуальною з декількох причин. По-перше, сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується високою нестабільністю та мінливістю в соціально-економічних сферах громадського життя. З 2013 року в Україні гостро постало питання можливості вільного незалежного існування; виявилось багато історичних, соціальних, політичних факторів, які розкрили проблеми, пов'язані з українською самосвідомістю, ідентичністю. Проведення реформ у всіх сферах життя держави було підпорядковано головній меті, яка полягала в тому, щоби стати незалежною європейською державою, можливою та безпечною, стабільною в економічному та соціальному розвитку. Усе це не могло не відбитися на формуванні та розвитку самосвідомості підростаючого покоління, змісті його ідентичності. Проблема формування особистісних конструктів, гендерних установок у сучасного покоління в різних сферах життя набула нових відтінків та нового змісту, пов'язаних з історичною правдою, новим поглядом на історію

та майбутнє, із сумнівами щодо того, наскільки набуті психосоціальні й професійні властивості сприятимуть успішній адаптації та особистісній реалізації в різних життєвих сферах.

По-друге, проблема статево-рольового самовизначення особистості набуває значущості в період старшого шкільного віку, одним із головних завдань якого є становлення его-їдентичності. На розвиток старшокласників більше, ніж на інші вікові групи, впливають зміни, які відбуваються в нашому суспільстві. Актуальним залишається вислів О.В. Толстих про кризу цінностей цілих поколінь, втрату моральних орієнтирів для мас і окремих особистостей. Для підростаючого покоління «їдентичність заму́тнена й замінена змішуванням авторитетів, повалення яких за гріхи справжні й надумані приводить особистість до саморуйнування» [3].

Постановка завдання. Наведені обставини викликають підвищений інтерес до проблеми формування особистості старшокласника, а саме до аналізу змісту його гендерної ідентичності, що формується й регулюється соціально-нормативною системою культури суспільства. Процеси відновлення національної мови та культури, економічної самостійності та незалежності України від Російської Федерації сприяють змінам у суспільній свідомості через усвідомлення українцями власної гідності, значущості та унікальності.

Метою дослідження є вивчення змісту гендерної ідентичності у свідомості старшокласників.

Ми припустили, що статево-рольові Я-образи старших підлітків тісно пов'язані з досвідом взаємодії із соціумом. Домінування маскуліних рис у Я-образі виступає найбільш поширеним варіантом гендерної ідентичності старшокласників.

Дослідження проводилося на базі ЗЗСО № 7 Дружківської міської ради Донецької області. У дослідженні взяли участь учні 10–11 класів у складі 44 дівчат і 19 хлопців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення змісту статево-рольового Я-образу старшокласників ґрунтувалося на принципах комплексності та об'єктивності. Відповідно до досліджень В.М. М'ясищева, С.Л. Рубінштейна, О.М. Леонтьєва, Б.Ф. Ломова, Г. Мід, Е. Еріксона передбачалося, що психічний образ, відбиваючи об'єктивну реальність, є змістом психіки. Одним із цен-

тральних елементів психічного образу є образ свого «Я», що поєднує уявлення індивіда про окремі характеристики власної особистості.

Згідно з теорією когнітивного розвитку, уявлення індивіда про статеві ролі не пасивно відбивають зміст соціальних норм поведінки, а виникають у результаті активного структурування ним власного досвіду (П.Л. Бергер, Т. Лукман, Д.М. Ісаєв, В.Є. Каган, Т.О. Репіна). На думку Р. Унгер, головними детермінантами гендерних параметрів служать соціальні очікування, ролі, конвенційні вимоги статевої адекватності поведінки, які задають схему значущих гендерних реакцій, що в незмінному вигляді проявляються навіть у ситуаціях, де статева приналежність особистості не суттєва [4]. У теорії ролей К. Уеста і Д. Зіммерманна гендер не виступає ні сукупністю особистісних психологічних рис, ні роллю, а є продуктом особливого роду соціальної діяльності. Оскільки саме індивіди створюють гендер, це явище за своїм характером є інтерактивним, а відмінності між чоловіками й жінками можуть бути представлені як базові постійні установки, які являють собою систему певних «вузлів» поведінки, що розгортаються в ситуації взаємодії для визнання мужності й жіночності. Щоби бути успішним, демонстрація гендерної ролі повинна добре відповідати ситуаціям, змінюватися й трансформуватися залежно від потреб ситуації (Е. Гофман).

Отже, на становлення й кризи ідентичності впливають зміни соціальних умов, ознаки та причини яких треба шукати не стільки в індивідуальній психології, скільки в соціально-економічних процесах і відносинах. У дослідженні ми намагалися проаналізувати зміст гендерної ідентичності сучасних підлітків, пов'язаний із об'єктивними умовами їхнього дорослішання.

Задля отримання повного й точного уявлення про зміст гендерної ідентичності старшокласників ми використовували дві методи, такі як «Психогеоетричний тест» С. Деллінгера та методика «Соціальна стаття» С. Бема в адаптації О.Г. Лопухової. На першому етапі дослідження ми намагалися отримати інформацію, яка за природою є інтуїтивною і відбиває детальну характеристику особистісних якостей та особливостей поведінки досліджуваних «буденною» і «зрозумілою» мовою.

Одержані результати за тестом С. Деллінгера стали підставою для поділу досліджуваних на групи за фігурою, з якою вони найбільше пов'язували свій образ «Я». На наступному етапі дослідження ми ретельно аналізували представленість гендерних характеристик, що одержали за допомогою методики С. Бема, у кожній досліджуваній групі, намагаючись визначити особливості гендерної ідентичності дівчат і хлопців, які підсвідомо співвідносили себе з певним типом особистості, пов'язаним із геометричним символом.

Аналіз результатів за «Психогеоетричним тестом» показав, що найбільшою мірою підлітки пов'язували свій образ з такими фігурами, як коло (31,75%), зигзаг (30,16%) та трикутник (28,57%). Порівняльний аналіз показників представленості невербалізованих Я-образів у відповідях старшокласників засвідчив статеві відмінності (табл. 1).

Під час самовизначення хлопці більшою мірою співвідносили себе з фігурою «зигзаг» ($\varphi=1,36$; $p\leq 0,1$), а дівчата з фігурою «коло» ($\varphi=2,75$; $p\leq 0,01$). Отже, хлопці, на відміну від дівчат, вважають себе креативними особистостями, у яких домінуючим виступає синтетичний стиль мислення. Комбінування несхожих ідей і створення на цій основі чогось нового відбуваються не шляхом поступку, а загострення конфлікту ідей та будованням нової концепції, у якій конфлікт «знімається». Постійне прагнення до різноманітності, захопленість ідеями, націленість на майбутнє зазвичай можуть спричиняти розвиток непрактичності, нереалістичності, наївності; вони схильні проявляти нестриманість, експресивність, невміння доводити справи до кінця.

Дівчата, на відміну від хлопців, більшою мірою пов'язували свій образ із фігурою «коло», що виступає символом гармонії у міжособистісних стосунках. Уміння слухати, співпереживати, співчувати, емоційно відгукуватися на переживання іншого виступають для дівчат головними в самоідентифікації; найсильнішим для них прагненням є відстоювання справедливості, знаходження спільного в протилежних точках зору.

Значна кількість підлітків співвідносила свій Я-образ із фігурами трикутника (29,55% дівчат і 26,31% хлопців), що дає змогу говорити про

Таблиця 1

Психогеоетрична структура Я-образів у свідомості старшокласників

Статеві група						Усього, осіб
Дівчата	3 (6,82%)	13 (29,55%)	2 (4,55%)	15 (34,09%)	11 (25%)	44
Хлопці	1 (5,26%)	5 (26,31%)	0 (0%)	5 (6,31%)	8 (42,11%)	19
Усього	4 (6,35%)	18 (28,57%)	2 (3,17%)	20 (31,75%)	19 (30,16%)	63
φ	0,23	0,28	–	2,75**	1,36'	

Примітка: ' $p\leq 0,1$; ** $p\leq 0,01$.

таку тенденцію в самовизначенні цієї вікової категорії, як прагнення бути лідером і вміння концентруватися на головній меті. Майже чверть старшокласників на невербальному рівні підтвердила наявність у собі лідерських рис, таких як енергійність, нестриманість, сила волі, упевненість у собі, конкурентоздатність, готовність до ризику, честолюбство, здатність приймати ефективні рішення. Зазначимо, що порівняльний аналіз одержаних показників не виявив статевих відмінностей. Значна представленість прихильників трикутника серед старшокласників засвідчила значні зміни у змісті гендерних установок, тенденцію прагнення і дівчат, і чоловіків до прояву маскулінних патернів поведінки. Такі результати виступили на користь ідеї про те, що людині будь-якої статі властиво самостійно моделювати власну поведінку, довільно комбінуючи якості й засоби міжособистісної взаємодії, які зафіксовані в культурних схемах.

Найменша перевага була віддана фігурі прямокутника: серед дівчат рідко (3,17%), а серед хлопців жодного випадку. Він відзначав усвідомлений стан замішання, заплутаності в проблемах і невизначеності у ставленні до себе на даний момент часу. Як зазначають автори цієї методики, для індивідумів, що мають «прямокутний» стан, характерна порівняльно-занижена самооцінка, пошук стилю життя, вони відкриті для нових ідей, цінностей, способів мислення.

Можна відзначити, що респонденти переважно уявляють, якому психогіометричному образувоні не відповідають, і в цьому відзначається істотна узгодженість поглядів. Відповідно до інтерпретації С. Деллінгера, досліджувані підсвідомо не вважають себе тими, хто відзначається працьовитістю, терпінням, методичністю й акуратністю; непривабливими для себе вважають стереотипність, формалізованість.

Вираження гендерних характеристик особистості, як раніше зазначалось, ми вивчали за допомогою методики С. Бем «Соціальна стаття». Згідно з концепцією андрогінії С. Бем, людина незалежно від своєї біологічної статі може бути наділена рисами як маскулінності, так і фемінності, поєднуючи в собі як традиційно жіночі, так і традиційно чоловічі якості. Будь-який індивід має ці складові частини. На початку ХХ ст. Отто Вейнінгер писав: «Диференціація статей ніколи не буває завершеною. Усі особливості чоловічої статі можна знайти, хоч би в найслабшому розвитку, і у жіночій статі. Усі статеві ознаки жінки наявні й у чоловіка, хоча б у зародковому рудиментарному вигляді. Можна навіть сказати, що у сфері досвіду немає ні чоловіка, ні жінки. Існує лише мужнє і жіночнє» [2].

Результати, отримані за допомогою методики С. Бем, ми аналізували в групах, які були

сформовані відповідно до вибору геометричних фігур. Як було зазначено вище, під час невербального визначення старшокласниками власного типу особистості нами було виявлено п'ять таких груп: група «трикутник», група «коло», група «зигзаг», група «квадрат» і група «прямокутник». За критерієм значної представленості показників ми зупинили свій вибір на групах трикутника, кола та зигзагу. Розглянемо результати порівняльного аналізу гендерних характеристик у зазначених групах.

Представники групи «трикутник» найбільшими показниками оцінили такі характеристики, як надійність ($M=5,67$), аналітичність ($M=5,67$), терпимість ($M=5,67$), ввічливість ($M=5,44$), правдивість ($M=5,33$), щирість ($M=5,33$), м'якість у висловлюваннях ($M=5,33$), порядність ($M=5,33$); найменшими показниками – дитячу безпосередність ($M=3,61$), невикористання грубих висловів ($M=3,39$).

У групі «коло» найвищі результати були одержані за такими характеристиками, як готовність допомагати ($M=6,2$), здібність розуміти іншого ($M=5,7$), почуття гумору ($M=5,6$), прагнення втішити ($M=5,5$), щирість ($M=5,4$), надійність ($M=5,4$). Найнижчими показниками були представлені такі характеристики, як домінування й мужність ($M=3,4$). Відповідно до гендерних стереотипів, перелічені якості певного вираження відповідають фемінному началу в людині. Нагадаємо, що група «коло» була представлена й дівчатами (34,09%), і хлопцями (26,31%). Розподіл даних показав, що в нашій вибірці гендерна диференціація не тотожна статевій дихотомії, орієнтація на статеву роль не має уродженої основи. Відповідно до теорії С. Бем, конструювання статі відбувається протягом життя, а статева типізація й диференціація є результатом переробки дитиною гендерно-схематизованої інформації, пов'язаної з поняттями «чоловіче» та «жіноче» [1].

У групі «зигзаг» найбільшими показниками були представлені такі шкали, як почуття гумору ($M=5,92$), дружелюбність ($M=5,92$), надійність ($M=5,85$), готовність допомогти ($M=5,85$); найменшими – жіночність ($M=3,62$), невикористання грубих висловів ($M=3,77$). За класифікацією С. Бем, така представленість відповідає скоріше маскулінному типу, що характеризується надійністю, послідовністю дій, незалежністю вчинків і думок від особистих симпатій та антипатій, безкомпромісністю, беземоційністю, схильністю до розширення діяльності й контактів.

Порівняння груп за вираженням гендерних характеристик ми здійснювали за допомогою непараметричних критеріїв Н-Крускала-Уоллеса і U-Манна-Уїтні. Найбільші відмінності між групами представлені в табл. 2.

Порівняння трьох вибірок, що здійснювалося за допомогою критеріїв Н-Крускала-Уоллеса, виявило статистично значущі відмінності за такими шкалами-характеристиками, як «готовність допомагати», «сильна особистість», «аналітичність», «готовність до ризику», «домінування», «дружелюбність», «невикористання грубих висловів». Виявлені характеристики належали або до маскулінної,

або до андрогінної моделі поведінки. Детальний аналіз змісту гендерної ідентичності різних психогеоетричних типів нам вдалося зробити, застосувавши непараметричний критерій U-Манна-Уїтні (табл. 3, 4, 5).

Результати аналізу засвідчили, що досліджувані з групи «коло» на статистично значущому рівні відрізнялися від досліджуваних з групи «трикутник» більш високими показ-

Таблиця 2

Порівняння груп «трикутник», «коло» та «зигзаг» за вираженням гендерних характеристик (Н-Крускал-Уоллес)

Психосоціальні якості	Трикутник (n=18), М	Коло (n=20), М	Зигзаг (n=91), М	Н-К-У	Sig. (2 tailed)
Готовність допомагати	5,17	6,2	5,85	5,775'	0,056
Сильна особистість	4,72	4,1	4,38	4,218'	0,121
Аналітичність	5,67	4,5	5,31	8,468**	0,015
Готовність до ризику	4,94	4,3	5,31	6,611*	0,037
Домінування	3,83	3,4	4,08	6,022*	0,049
Дружелюбність	5,33	5,3	5,92	4,193'	0,123
Невикористання грубих висловів	3,39	4,5	3,77	5,895*	0,052

Примітка: ' p≤0,1; * p≤0,05; ** p≤0,01.

Таблиця 3

Порівняльний аналіз показників психосоціальних характеристик, одержаних у групах «трикутник» і «коло» (за критерієм U-Манна-Уїтні)

Психосоціальні якості	Трикутник (n=18), М	Коло (n=20), М	U	Sig. (2 tailed)
Готовність допомагати	5,17	6,2	103,000*	0,02
Сильна особистість	4,72	4,1	113,500	0,43
Аналітичність	5,67	4,5	89,500**	0,006
Готовність до ризику	4,94	4,3	134,000	0,166
Домінування	3,83	3,4	156,000	0,467
Дружелюбність	5,33	5,3	172,000	0,817
Невикористання грубих висловів	3,39	4,5	104,000*	0,023
Порядність	5,33	4,5	108,500*	0,03
Мужність	4,28	3,4	123,000'	0,089
Сила	5,11	4,2	124,000'	0,096
Терпимість	5,56	4,9	112,500*	0,042

Примітка: ' p≤0,1; * p≤0,05; ** p≤0,01.

Таблиця 4

Порівняльний аналіз показників психосоціальних характеристик, одержаних у групах «трикутник» і «зигзаг» (за критерієм U-Манна-Уїтні)

Психосоціальні якості	Трикутник (n=18), М	Зигзаг (n=19), М	U	Sig. (2 tailed)
Готовність допомагати	5,17	5,85	121,500	0,121
Сильна особистість	4,72	4,38	134,000	0,236
Аналітичність	5,67	5,31	154,500	0,598
Готовність до ризику	4,94	5,31	130,000	0,199
Домінування	3,83	4,08	133,000	0,237
Дружелюбність	5,33	5,92	117,000'	0,087
Невикористання грубих висловів	3,39	3,77	158,500	0,691
Чарівність	5,06	4,15	117,000'	0,094
Дитяча безпосередність	3,61	4,46	111,500'	0,067

Примітка: ' p≤0,1; * p≤0,05; ** p≤0,01.

Таблиця 5

Порівняльний аналіз показників психосоціальних характеристик, одержаних у групах «коло» і «зигзаг» (за критерієм U-Манна-Уїтні)

Психосоціальні якості	Коло (n=20), M	Зигзаг (n=19), M	U	Sig. (2 tailed)
Готовність допомагати	6,2	5,85	161,000	0,388
Сильна особистість	4,1	4,38	159,500	0,371
Аналітичність	4,5	5,31	116,000*	0,031
Готовність до ризику	4,3	5,31	103,500**	0,013
Домінування	3,4	4,08	98,500**	0,008
Дружелюбність	5,3	5,92	126,000*	0,055
Невикористання грубих висловів	4,5	3,77	126,500'	0,069
Співчутливість	4,3	5,23	128,500'	0,073

Примітка: ' p≤0,1; * p≤0,05; ** p≤0,01.

Таблиця 6

Порівняння груп «трикутник», «коло» та «зигзаг» за вираженням узагальнених гендерних характеристик (за критерієм U-Манна-Уїтні)

Маскулінність				
△_○	66,72±9,38	59,05±12,61	125,500'	p≤0,111
△_⚡	66,72±9,38	65,42±7,73	0,670	p≤0,670
○_⚡	59,05±12,61	65,42±7,73	128,000'	p≤0,081
Фемінність				
△_○	58,39±13,08	58,7±8,66	168,500	p≤0,736
△_⚡	58,39±13,08	57,95±14,01	166,000	p≤0,879
○_⚡	58,7±8,66	57,95±14,01	189,000	p≤0,978
Загальні характеристики				
△_○	71,67±11,65	70,3±9,29	153,000	p≤0,429
△_⚡	71,67±11,65	73,68±8,41	168,000	p≤0,939
○_⚡	70,3±9,29	73,68±8,41	158,000	p≤0,368

Примітка: ' p≤0,1.

никами за шкалами «готовність допомагати» (U=103,000; p≤0,05), «невикористання грубих слів» (U=104,000; p≤0,05) та «порядність» (U=108,500; p≤0,05). «Трикутники» ж більшою мірою вказували на аналітичність розуму (U=89,000; p≤0,01), мужність (U=123,000; p≤0,1), силу (U=124,000; p≤0,1), терпимість (U=112,000; p≤0,05). На перший погляд, зміст уявлень про себе у досліджуваних з групи «трикутник» більшою мірою співвідносився з моделлю чоловічої поведінки, а зміст уявлень про себе досліджуваних – з моделлю жіночності. Проте статевий склад порівнювальних груп відрізнявся за рівномірністю в розподілі показників: якщо у групі «трикутників» представленість дівчат і хлопців була приблизно однаковою (29,55% і 26,31% відповідно), то у групі «коло» представленість дівчат значно перевищувала кількість хлопців (34,09% проти 6,31%). Отже, гендерна ідентичність досліджуваних, які асоціювали себе з фігурою «коло», переважно пов'язувалася з жіночою статтю

та відповідала жіночим поведінковим приписам, що панують у суспільстві, а гендерна ідентичність досліджуваних, які асоціювали себе з фігурою «трикутник», – андрогенній моделі поведінки (одночасному вираженню і фемінінних, і маскулінних характеристик особистості).

У табл. 4 відображені результати порівняння складових частин ідентичності у досліджуваних, що співвідносили свій образ з фігурами «трикутник» та «зигзаг».

Аналіз результатів показав, що загалом представники порівнюваних груп майже проявили схожість у показниках за вираженням, за винятком невеликих розбіжностей, що досягли рівня статистичної значущості. Отже, «зигзаги» показали більшу дружелюбність (U=117,000; p≤0,1) та більшу безпосередність (U=111,500; p≤0,1) а «трикутники» – більшу чарівність (U=117,000; p≤0,1). Проте слід також брати до уваги те, що група «зигзаги» більшою мірою була представлена хлопцями, ніж дівчатами (42,11% проти 25%). Отже, можна зро-

бити висновок, що саме фігура «зиг'заг» більшою мірою пов'язувалася з чоловічою статтю та відповідала маскулінній моделі поведінки.

Результати, наведені в табл. 5, демонструють відмінності у вираженні психосоціальних характеристик між досліджуваними з групи «зиг'заг» і з групи «коло». Так само, як і «трикутники» порівняно з «колом», «зиг'заги» відрізнялися більшим проявом аналітичності ($U=116,000$; $p \leq 0,05$), схильністю до домінування ($U=98,500$; $p \leq 0,01$), готовністю до ризику ($U=103,500$; $p \leq 0,01$), дружельюбністю ($U=126,000$; $p \leq 0,05$) та співчутливістю ($U=128,500$; $p \leq 0,1$).

Доцільним, на нашу думку, було здійснення порівняльного аналізу між групами за узагальненими показниками маскулінності та фемінності. Одержані результати підтвердили той факт, що «трикутники» і «зиг'заги» подібні у вираженні характеристик, що пов'язуються з моделлю чоловічої поведінки та одночасно відрізняються від тих самих показників, одержаних у вибірці «коло» (табл. 6).

Висновки з проведеного дослідження.

У результаті проведеного дослідження були виявлені гендерні переваги під час установлення асоціацій між Я-образом старшокласників у контексті психосоціальних характеристик та певною геометричною фігурою. Фігуру «коло» найчастіше вибирали дівчата, які у своєму Я-образі відносно високими показниками оцінювали психосоціальні характеристики фемінної моделі поведінки. Фігуру «зиг'заг» найчастіше вибирали хлопці, визначаючи у себе характеристики, що більшою мірою відповідали маскулінній моделі поведінки.

Фігуру «трикутник» рівною мірою вибирали старшокласники обох статей, відзначаючи у себе наявність як фемінних, так і маскулінних патернів. Найменшу популярність серед досліджуваних мали фігури квадрата та прямокутника, що обумовило певну обмеженість в аналізі змісту гендерної ідентичності цих типів особистості.

Результати дослідження довели, що стать – це властивість особистості, яка створена культурою та суспільством. Незалежно від статі люди створюють та відтворюють суспільні очікування щодо поведінки, змінюють традиційні уявлення та презентують своє розуміння чоловічості та жіночості у міжперсональній взаємодії. Нині більш адаптованою моделлю поведінки є маскулінна, тому домінування маскулінних рис у Я-образі старшокласників виступає найбільш поширеним варіантом гендерної ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Введение в психологию / Р.Л. Аткинсон, Р.С. Аткинсон, Э.Е. Смит, Д.Дж. Бем, С. Нолен-Хозксема ; под общ. ред. В.П. Зинченко. 15-е межд. изд. Санкт-Петербург : Прайм-Еврознак, 2007. Гл. 3. С. 223–224.
2. Вейнингер О. Пол и характер. Москва : Астрель, 2011. С. 3.
3. Эриксон. Э. Идентичность: юность и кризис / пер. с англ. ; общ. ред и предисл. А.В. Толстых. Москва : Издательская группа «Прогресс», 1996. 344 с.
4. Unger R.K. Imperfect reflections of reality: Psychology constructs gender. *Making a difference: Psychology and the construction of gender*. New Haven ; L. : Yale Univ. Press, 1990. P. 65–101.